

- 6 'Wat is er implausibel aan het geschetste verschil? Het heeft zich ook in de concentratiekampen voorgedaan: wie de hardste strijd om het bestaan achter de rug had, kon zich het beste handhaven. Ik erken dat ik voor de algemene factor die ik aanstip, maar heel weinig bewijsmateriaal heb, maar geldt dit niet vaker juist voor de algemene factoren die, doordat zij zo algemeen zijn, niet vastgelegd worden? Ik heb er geen enkel bezwaar tegen om te "extrapoleren" en meen dat ik in dit geval niet te ver ben gegaan.' (mii)

De begeleidingscommissie wijdde een levendig debat aan dit probleem, maar dit leidde niet tot wijziging van de tekst. Naar aanleiding van de opmerkingen van Klein over de constructie van het hoofdstuk over de hongerwinter zegde De Jong toe de structuur van het geheel in zijn inleidende alinea bij het hoofdstuk²² te zullen verduidelijken. (vii)

Na 'Dolle Dinsdag' en de daarop volgende geallieerde opmars vluchtten tienduizenden NSB'ers met hun gezinnen naar Duitsland, waar ongeveer 20 000 mensen bij Lüneburg in grote verzamelkampen werden ondergebracht. De Jong beschreef de ongemakkelijke toestand in deze kampen uitvoerig, te uitvoerig naar de smaak van Brugmans en In 't Veld en te veel gelaardeerd met citaten. De Jong wenste echter zijn tekst te handhaven:

- 6 'Men dient [...] in het oog te houden dat het hier de lotgevallen betreft van een niet zo kleine groep: misschien omstreeks 20 000 Nederlanders. Ik vind dat deze groep er recht op heeft dat datgene wat zij doorstond, in mijn werk adequaat wordt uitbeeld – ik zou het niet juist vinden wanneer zij de indruk kreeg, met een enkele samenvatting te worden afgescheept.' (miii)

De meningen waren ook in de begeleidingsgroep verdeeld en De Jong handhaafde zijn tekst. Vervolgens vroegen enkele meelezers de auteur waarom hij zo uitvoerig schreef over de martelingen door de Duitse SD en het executeren van zogenaamde *Todeskandidaten*. Mevr. Groeneveld schreef dat de betrokken passages naar haar smaak veel te lang waren: 'Hoe treffend vaak ook, wat in die citaten staat maakt op den duur geen indruk meer. De aandacht verslapt, temeer omdat ze vaak nog op hetzelfde neerkomen ook.' (miii) De Jong betoogde dat het zijns inziens van groot belang was aan deze zaken, hoe weerzinwekkend ook, veel aandacht te besteden, onder meer omdat ze een belangrijk onderwerp in de naoorlogse bijzondere rechtspleging waren geweest. Hij was het met zijn critici eens dat hij uitvoerig was geweest, maar vond dat niet storend.

²² Zie deel 10B, 163–164 (156–157).